

Małgorzata Korsak-Adamowicz
Dorota Dopka
Barbara Płotczyk

Pozyskiwanie przez rolników środków finansowych z dodatkowych źródeł na przykładzie programu rolnośrodowiskowego

Farmers obtain funding from additional sources as exemplified by the agri-environmental programme

Celem pracy jest przedstawienie wyników wdrażania programu rolnośrodowiskowego w południowej części województwa mazowieckiego oraz ukazanie ich ekonomicznej i ekologicznej roli. Równorzędnym zadaniem jest ukazanie pakietów, na które jest największy oraz najmniejszy popyt, jak również próba oceny zaistniałej sytuacji.

Podstawą opracowania są dane dotyczące realizacji programu rolnośrodowiskowego uzyskane z Systemu Informacji Zarządczej ARiMR w Warszawie, a sporządzone 20.04.2011 roku w Departamencie Działań Społecznych i Środowiskowych.

Na analizowanym terenie w latach 2008-2010 do programu rolnośrodowiskowego przystąpiło 640 rolników. Zobowiązali się oni do realizacji łącznie 1339 wariantów rolnośrodowiskowych obejmujących powierzchnię 6243,79 ha i pozyskali w ten sposób ponad 3,5 mln zł. Spośród wszystkich pakietów największym zainteresowaniem cieszył się pakiet rolnictwo ekologiczne i z tego też tytułu beneficjenci otrzymali najwyższe płatności, stanowiące 46% całości pozyskanych środków. W następnej kolejności rolnicy wybrali pakiet ochrona gleb i wód oraz ekstensywne trwałe użytki zielone, gdzie kwota premii środowiskowej kształtowała się odpowiednio na poziomie 24% i 9% w stosunku do całkowitej kwoty płatności. Rolnictwo zrównoważone wybrało 6,5% rolników i obserwowany jest wyraźny wzrost zainteresowania tym sposobem gospodarowania. Wpływ na to ma zapewne większa wiedza i świadomość rolników odnośnie tego sposobu gospodarowania oraz wzrost płatność o 200 zł porównując z edycją 2004-2006. Wysokość rekompensaty jaką otrzymali rolnicy prowadzący gospodarstwa systemem zrównoważonym sięgnęła 15% całkowitej kwoty pozyskanej na realizację rolnośrodowiskową w tym rejonie. Na pozostałe pakiety popyt był niewielki, co związane jest głównie z koniecznością wykonania dokumentacji przyrodniczej, pozyskaniem właściwych ras zwierząt i odmian roślin uprawnych czy niższymi płatnościami.

Wstęp

Programy rolnośrodowiskowe jako obowiązkowy instrument Wspólnej Polityki Rolnej stosowane są we wszystkich krajach UE. W niektórych cieszą się bardzo dużym powodzeniem, a szczególnie w Austrii, Finlandii, Szwecji, natomiast mało popularne są m.in. w Belgii. Każde z państw kierując się unijnymi podstawami prawnymi określającymi ogólny zakres i metody wdrażania programów, ustanawia działania, które

mają na uwadze walory przyrodnicze i krajobrazowe, typ gospodarki rolniczej i sytuację ekonomiczną gospodarstw w danym kraju (Przewodnik ..., 2009)¹. Właściwe programy rolnośrodowiskowe zostały wprowadzone w UE w 1992 roku. Realizowane są w okresach wieloletnich 1992-1999, 2000-2006 i 2007-2013, a kolejny przewidziany jest w latach 2014-2020. Uczestnictwo Polski w programach rozpoczęło się wraz ze wstąpieniem do UE, a tym samym wdrażaniem Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW). W programie na lata 2004-2006 uczestnictwo zadeklarowało ponad 70 tysięcy beneficjentów z około 4% gospodarstw. Pochodzili oni głównie z regionów, w których dominują duże, silnie ekonomiczne gospodarstwa. W kolejnych latach przybyło rolników z województw o gorszym wskaźniku jakości agroklimatu, mających mniejsze i słabsze ekonomicznie gospodarstwa (Jaskulski, 2009)².

Głównym celem programu jest eliminacja ujemnego wpływu rolnictwa na środowisko i umocnienie jego pozytywnego oddziaływania na krajobraz i bioróżnorodność, a w szczególności – przywracanie walorów lub utrzymanie cennych siedlisk użytkowanych rolniczo; promowanie zrównoważonego systemu gospodarowania; odpowiednie użytkowanie gleb i wód; ochrona zagrożonych lokalnych ras zwierząt gospodarskich i lokalnych odmian roślin uprawnych. Rolnik przystępując do programu (aby uzyskać zamierzony efekt środowiskowy) zobowiązuje się przez okres co najmniej 5 lat stosować przyjazne środowisku techniki gospodarowania, które wychodzą poza zwykłą dobrą praktykę rolniczą. W zamian za te zobowiązania otrzymuje finansowe wsparcie rekompensujące utracony dochód spowodowany zmianą sposobu gospodarowania, poniesione dodatkowo koszty na rzecz programu oraz koszty transakcyjne (pakiet 4. i 5. – sporządzenie dokumentacji przyrodniczej) (Duer, 2007)³.

Nowy program 2007-2013 jest kontynuacją wcześniejszego, lecz zawiera pewne zmiany. Obejmuje 9 pakietów rolnośrodowiskowych, podzielonych na warianty, gdzie płatność do każdego z nich zostały odpowiednio skalkulowane. Beneficjent deklarując realizację danego pakietu (wariantu) musi spełniać konieczne, ściśle określone wymogi prośrodowiskowe (Przewodnik..., 2009⁴; Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi⁵). Poniżej przedstawiono typy pakietów oraz wariantów jakie wyróżniono w programie rolnośrodowiskowym w latach 2007-2013, jak również płatności (w zł i euro na 1 ha użytków rolnych) przysługujące rolnikowi z tytułu realizacji danego wariantu (Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi)⁶. Pakiet 1. Rolnictwo zrównoważone: wariant 1.1 zrównoważony system gospodarowania – 360 zł/ha (92,2 euro/ha); Pakiet 2. Rolnictwo ekologiczne: wariant 2.1 uprawy rolnicze

¹ Przewodnik po programie rolnośrodowiskowym.: Biblioteczka programu rolnośrodowiskowego 2007-2013., Warszawa 2009.

² Jaskulski D.: Przyrodnicze i organizacyjno-ekonomiczne uwarunkowania realizacji programu rolnośrodowiskowego w Polsce. *Fragm. Agron.*, 26(4), Puławy 2009, s. 46-54.

³ Duer I.: Programy rolnośrodowiskowe instrumentem ochrony zasobów środowiska we Wspólnej Polityce Rolnej Unii Europejskiej. *Studia i raporty z. 7, IUNG-PIB Puławy 2007*, s. 33-53.

⁴ Przewodnik po programie rolnośrodowiskowym.: Biblioteczka programu rolnośrodowiskowego 2007-2013., Warszawa 2009.

⁵ www.minrol.gov.pl/pol/Wsparcie-rolnictwa-i-rybolowstwa/PROW-2007-2013/Dzialania-PROW-2007-2013/Dokumenty-analzy-raporty (data sprawdzania 14.10.2011)

⁶ www.minrol.gov.pl/pol/Wsparcie-rolnictwa-i-rybolowstwa/PROW-2007-2013/Dzialania-PROW-2007-2013/Os-2-Poprawa-srodowiska-naturalnego-i-obszarow-wiejskich/Program-rolnosrodowiskowy-Platnosci-rolnosrodowiskowe/Biblioteczka-rolnosrodowiskowa (data sprawdzania 14.10.2011)

(z certyfikatem) – 790 zł/ha (202,4 euro/ha); wariant 2.2 uprawy rolnicze (w okresie przestawiania) – 840 zł/ha (215,2 euro/ha); wariant 2.3 trwałe użytki zielone (z certyfikatem) – 260 zł/ha (66,6 euro/ha); wariant 2.4 trwałe użytki zielone (w okresie przestawiania) – 330 zł/ha (84,5 euro/ha); wariant 2.5 uprawy warzywne (z certyfikatem) – 1300 zł/ha (333 euro/ha); wariant 2.6 uprawy warzywne (w okresie przestawiania) – 1550 zł/ha (397 euro/ha); wariant 2.7 uprawy zielarskie (z certyfikatem) – 1050 zł/ha (269 euro/ha); wariant 2.8 uprawy zielarskie (w okresie przestawiania) – 1150 zł/ha (294,6 euro/ha); wariant 2.9 uprawy sadownicze + jagodowe (z certyfikatem) – 1540 zł/ha (394,5 euro/ha); wariant 2.10 uprawy sadownicze + jagodowe (w okresie przestawiania) – 1800 zł/ha (461,1 euro/ha); wariant 2.11 pozostałe uprawy sadownicze + jagodowe (z certyfikatem) – 650 zł/ha (166,5 euro/ha); wariant 2.11a uprawa orzecha włoskiego nieowocująca (z certyfikatem) – 160 zł/ha (41 euro/ha); wariant 2.11b uprawa orzecha włoskiego owocująca (z certyfikatem) – 650 zł/ha (166,5 euro/ha); wariant 2.12 pozostałe uprawy sadownicze + jagodowe (w okresie przestawiania) 800 zł/ha (204,9 euro/ha); wariant 2.12a uprawa orzecha włoskiego nieowocująca (w okresie przestawiania) – 160 zł/ha (41 euro/ha); wariant 2.11b uprawa orzecha włoskiego owocująca (w okresie przestawiania) – 800 zł/ha (204,9 euro/ha); Pakiet 3. Ekstensywne trwałe użytki zielone: wariant 3.1 ekstensywna gospodarka na łąkach i pastwiskach – 500 zł/ha (128,1 euro/ha); Pakiet 4. Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych poza obszarami Natura 2000: wariant 4.1 ochrona siedlisk łąkowych ptaków – 1200zł/ha (307,4 euro/ha); wariant 4.2 mechowiska – 1200zł/ha (307,4 euro/ha); wariant 4.3 szuwały wielkoturzycowe - 800 zł/ha (204,9 euro/ha); wariant 4.4 łąki trzęślicowe i selernicowe – 1200zł/ha (307,4 euro/ha); wariant 4.5 murawy ciepłolubne – 1200zł/ha (307,4 euro/ha); wariant 4.6 półnaturalne łąki wilgotne – 800 zł/ha (204,9 euro/ha); wariant 4.7 półnaturalne łąki świeże - 800 zł/ha (204,9 euro/ha); wariant 4.8 bogate gatunkowo murawy bliźniczkowe - 800 zł/ha (204,9 euro/ha); wariant 4.9 słonorośla – 1190 zł/ha (304,8 euro/ha); wariant 4.10 użytki przyrodnicze - 550 zł/ha (140,9 euro/ha); Pakiet 5. Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych na obszarach Natura 2000: wariant 5.1 ochrona siedlisk łąkowych ptaków – 1370 zł/ha (350,9 euro/ha); wariant 5.2 mechowiska – 1390 zł/ha (356,1 euro/ha); wariant 5.3 szuwały wielkoturzycowe – 910 zł/ha (233,1 euro/ha); wariant 5.4 łąki trzęślicowe i selernicowe – 1390 zł/ha (356,1 euro/ha); wariant 5.5 murawy ciepłolubne – 1380 zł/ha (353,5 euro/ha); wariant 5.6 półnaturalne łąki wilgotne – 840 zł/ha (215,2 euro/ha); wariant 5.7 półnaturalne łąki świeże – 840 zł/ha (215,2 euro/ha); wariant 5.8 bogate gatunkowo murawy bliźniczkowe – 870 zł/ha (222,8 euro/ha); wariant 5.9 słonorośla – 1190 zł/ha (304,8 euro/ha); wariant 5.10 użytki przyrodnicze – 550zł/ha (140,9 euro/ha); Pakiet 6. Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie: wariant 6.1 produkcja towarowa lokalnych odmian roślin uprawnych – 570 zł/ha (146 euro/ha); wariant 6.2 produkcja nasienna towarowa lokalnych odmian roślin uprawnych - 800 zł/ha (204,9 euro/ha); wariant 6.3 produkcja nasienna na zlecenie banków genów – 4700 zł/ha (1204 euro/ha); wariant 6.4 sady tradycyjne – 2100 zł/ha (537,9 euro/ha); Pakiet 7. Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie: wariant 7.1 zachowanie lokalnych ras bydła – 1140 zł/szt. (292 euro/szt.); wariant 7.2 zachowanie lokalnych ras koni – 1500 zł/ha (384,2 euro/ha); wariant 7.3 zachowanie lokalnych ras owiec – 320 zł/ha (82 euro/ha); wariant 7.4 zachowanie lokalnych ras świń - 570 zł/ha (146 euro/ha); Pakiet 8. Ochrona

gleb i wód: wariant 8.1 wsiewki poplonowe – 330 zł/ha (84,5 euro/ha); wariant 8.1a wsiewki poplonowe na obszarach zagrożonych erozją wodną – 458 zł/ha (117,3 euro/ha); wariant 8.2 międzyplon ozimy – 420 zł/ha (107,6 euro/ha); wariant 8.2a międzyplon ozimy na obszarach zagrożonych erozją wodną – 750 zł/ha (192,1 euro/ha); wariant 8.3 międzyplon ścierniskowy – 400 zł/ha (102,5 euro/ha); wariant 8.3a międzyplon ścierniskowy na obszarach zagrożonych erozją wodną – 690 zł/ha (176,7 euro/ha); Pakiet 9. Strefy buforowe: wariant 9.1 utrzymanie 2-metrowych stref buforowych – 44 zł/100mb (11,3 euro/100mb); wariant 9.2 utrzymanie 5-metrowych stref buforowych – 110 zł/100mb (28,2 euro/100mb); wariant 9.3 utrzymanie 2-metrowych miedz śródpolnych – 40 zł/100mb (10,2 euro/100mb); wariant 9.4 utrzymanie 5-metrowych miedz śródpolnych – 100 zł/100mb (25,6 euro/100mb).

10.05.2011 roku weszło rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi (Rozporządzenie...)⁷, wprowadzające szereg zmian w programie rolnośrodowiskowym, które w niektórych przypadkach są dla rolnika dość niekorzystne (Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi)⁸.

Uwagi metodyczne

Podstawą opracowania są dane dotyczące realizacji programu rolnośrodowiskowego uzyskane z Systemu Informacji Zarządczej ARiMR w Warszawie, a sporządzone 20.04.2011 roku w Departamencie Działań Społecznych i Środowiskowych. Dotyczą one powiatów położonych w południowej części województwa mazowieckiego: lipskiego, przysuskiego, radomskiego, szydłowskiego i zwolenńskiego. Dane te pozwoliły określić strukturę udziału poszczególnych pakietów i ich wariantów, powierzchnię nimi objętą oraz wyliczyć płatności przysługujące beneficjentom z tytułu realizacji tych działań.

Jest to rejon typowo rolniczy, gdzie jest niski poziom nakładów, mała intensywność produkcji, czyli gospodarka ekstensywna. Zarówno wielkość nakładów środków produkcji, jak i wysokość uzyskiwanych plonów na tle średniej krajowej są niewielkie (Rocznik Statystyczny, 2010)⁹.

Wyniki

Na terenie analizowanych powiatów w latach 2008-2010 do programu rolnośrodowiskowego przystąpiło 640 rolników. Zobowiązali się oni do realizacji łącznie 1339 wariantów rolnośrodowiskowych obejmujących powierzchnię 6243,79 ha

⁷ Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 10 marca 2011 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Program rolno środowiskowy” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013. Dziennik Ustaw Nr 96, Poz. 560.

⁸ [www.minrol.gov.pl/pol/Ministerstwo/Biuro-Prasowe/Informacje-Prasowe/Rozporzadzenie-dot.-Programrolnośrodowiskowy\(datasprawdzania14.10.2011\)](http://www.minrol.gov.pl/pol/Ministerstwo/Biuro-Prasowe/Informacje-Prasowe/Rozporzadzenie-dot.-Programrolnośrodowiskowy(datasprawdzania14.10.2011))

⁹ www.stat.gov.pl (data sprawdzania 12.10.2011)

(tab.1 i 2). Spośród wszystkich pakietów największym zainteresowaniem cieszył się pakiet rolnictwo ekologiczne, który stanowi 44,5% liczby wszystkich wniosków i realizowany jest na 1957,28 hektarach użytków rolnych (31,3% powierzchni zajętej przez program). Wejście Polski do UE oraz przyjęcie reformy WPR z 2003 roku, która stworzyła bardzo dobre warunki do rozwoju rolnictwa ekologicznego, spowodowało znaczny wzrost liczby gospodarstw ekologicznych. Dane z realizacji programu w latach 2004-2007 na obszarze wschodniej części województwa mazowieckiego wskazały 5% udział tego pakietu (Korsak-Adamowicz i in., 2007)¹⁰. Popyt na pakiet 2. Rolnictwo ekologiczne w kolejnych latach edycji 2007-2013 przedstawiał się odmiennie. Największe zainteresowanie rolnicy wykazali w 2009 roku, kiedy zadeklarowano realizację łącznie 318 wariantów i był to 3-krotny wzrost w stosunku do roku poprzedniego i dwa razy więcej niż w następnym roku. Szczególna dynamika wzrostu zainteresowania nastąpiła w przypadku wariantów 2.1, 2.3, 2.5, 2.9 i 2.11. Wśród powiatów objętych badaniem najwięcej beneficjentów jest w radomskim i lipskim, co może być związane z prężnie działającym na tym terenie doradztwem rolniczym w zakresie rolnictwa ekologicznego. W następnej kolejności rolnicy wybrali pakiet ochrona gleb i wód (33% wszystkich wniosków) i realizowany jest on na 34% obszaru zajętego przez program (tab.1 i 2). Wśród możliwych wariantów pakietu, rolnicy chętniej wybierali międzyplon ścierniskowy (tab.1), wskazując, że jest on najłatwiejszy w realizacji (Korsak-Adamowicz i in., 2007)¹¹.

Rolnictwo zrównoważone: 1.1 zrównoważony system gospodarowania

Rolnictwo ekologiczne: 2.1 uprawy rolnicze (z certyfikatem); 2.2 uprawy rolnicze (w okresie przestawiania); 2.3 Trwałe użytki zielone (certyfikatem); 2.4 Trwałe użytki zielone (w okresie przestawiania); 2.5 Uprawy warzywne (z certyfikatem); 2.6 Uprawy warzywne (w okresie przestawiania); 2.9 Uprawy sadownicze + jagodowe (z certyfikatem); 2.10 Uprawy sadownicze + jagodowe (w okresie przestawiania); 2.11 Pozostałe uprawy sadownicze + jagodowe (z certyfikatem); 2.12 Pozostałe uprawy sadownicze + jagodowe (w okresie przestawiania)

Ekstensywne trwałe użytki zielone 3.1 Ekstensywna gospodarka na łąkach i pastwiskach
Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych na obszarach Natura 2000: 5.1 Ochrona siedlisk łąkowych ptaków;

Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie: 6.4 Sady tradycyjne

Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie: 7.1 Zachowanie lokalnych ras bydła; 7.2 Zachowanie lokalnych ras koni; 7.3 Zachowanie lokalnych ras owiec; 7.4 Zachowanie lokalnych ras świń

Ochrona gleb i wód: 8.1 8.2 Międzyplon ozimy; 8.3 Międzyplon ścierniskowy

¹⁰ Korsak-Adamowicz M., Starczewski J., Dopka D.: Realizacja Krajowego Programu Rolnośrodowiskowego we wschodniej części województwa mazowieckiego. Pam. Puł., 146, Puławy 2007, s. 5-10.

¹¹ Korsak-Adamowicz M., Starczewski J., Dopka D.: Realizacja Krajowego Programu Rolnośrodowiskowego we wschodniej części województwa mazowieckiego. Pam. Puł., 146, Puławy 2007, s. 5-10.

Tabela 1. Liczba wariantów programu rolno środowiskowego realizowanych w powiatach w latach 2008-2010

Pakiety i warianty	Lata			Suma
	2008	2009	2010	
	Rolnictwo zrównoważone			
1.1	13	30	44	87
	Rolnictwo ekologiczne			
2.1	7	63	29	99
2.2	31	41	24	96
2.3	6	43	24	73
2.4	30	26	14	70
2.5	2	37	13	52
2.6	9	14	9	33
2.9	4	58	24	86
2.10	22	22	23	67
2.11	-	14	4	18
2.12	2	2	2	6
	Ekstensywne trwałe użytki zielone			
3.1	39	49	64	142
	Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych na obszarach Natura 2000			
5.1	-	-	1	1
	Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie			
6.1	-	1	-	1
6.4	25	21	2	48
	Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie			
7.1	-	1	-	1
7.2	6	-	4	10
7.3	3	-	-	3
7.4	2	-	-	2
	Ochrona gleb i wód			
8.1	1	-	-	1
8.2	27	43	58	128
8.3	78	90	147	315
suma	303	553	483	1339

Źródło: System Informacji Zarządczej ARiMR. Departament Działań Społecznych i Środowiskowych. Warszawa¹²

Według Jaskulskiej i Gałęzowskiego (2009)¹³ we współczesnym rolnictwie rola międzyplonów jako źródła paszy dla zwierząt schodzi na dalszy plan, natomiast wzrasta ich znaczenie proekologiczne, stały się instrumentem kreowania rolnictwa przyjaznego środowisku naturalnemu. Uprawa ich pozwala utrzymać stałe pokrycie gruntów ornych roślinnością, co wspomaga właściwości biologiczne gleb, ogranicza degradację gleb i chroni wodę przed zanieczyszczeniami, a także sprzyja różnorodności biologicznej i krajobrazu (Duer, 2007)¹⁴. Pakiet ten budził największe zainteresowanie wśród beneficjentów od początku realizacji programu w Polsce (Bereźnicka, 2006)¹⁵;

¹² System Informacji Zarządczej ARiMR. Departament Działań Społecznych i Środowiskowych. Warszawa (data sporządzenia 20.04.2011).

¹³ Jaskulska I., Gałęzowski L., 2009. Aktualna rola międzyplonów w produkcji roślinnej i środowisku. *Fragm. Agron.*, 26(3), Puławy 2009, s. 48-57.

¹⁴ Duer I.: Programy rolnośrodowiskowe instrumentem ochrony zasobów środowiska we Wspólnej Polityce Rolnej Unii Europejskiej. *Studia i raporty IUNG-PIB*, 7, Puławy 2007, s. 33-53.

¹⁵ Bereźnicka J.: Ochrona środowiska w gospodarstwie rolnym – nowe wyzwanie dla rolników. *Stowarzyszenie ekonomistów rolnictwa i agrobiznesu. Roczn. Nauk.*, T. VIII, 4, Warszawa 2006, s. 37-41.

Tabela 2. Powierzchnia w ha i liczba sztuk zwierząt dla poszczególnych wariantów programu środowiskowego

Pakiety i warianty	Lata			Suma
	2008	2009	2010	
	Rolnictwo zrównoważone			
1.1	298,37	515,67	649,58	1463,62
	Rolnictwo ekologiczne			
2.1	34,87	426,23	194,44	655,54
2.2	165,18	176,93	226,48	568,59
2.3	20,58	63,24	169,32	253,14
2.4	57,58	46,36	28,26	132,20
2.5	0,92	23,80	2,94	27,66
2.6	2,13	5,9	2,69	10,72
2.9	2,31	95,96	34,57	132,84
2.10	23,18	65,95	52,89	142,02
2.11		15,56	3,62	19,18
2.12	6,62	1,11	7,66	15,39
	Ekstensywne trwałe użytki zielone			
3.1	187,25	181,71	267,91	636,87
Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych na obszarach Natura 2000				
5.1	-	-	47,58	47,58
Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie				
6.1	-	5,4	-	5,4
6.4	9,10	8,18	0,3	17,58
Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie				
7.1	-	5	-	5
7.2	22	-	24	46
7.3	63	-	-	63
7.4	37	-	-	37
Ochrona gleb i wód				
8.1	2,16	-	-	2,16
8.2	10,00	136,26	217,00	363,26
8.3	463,73	458,32	827,99	1750,04
suma	1283,98	2226,58	2733,23	6243,79

Źródło: System Informacji Zarządczej ARiMR. Departament Działań Społecznych i Środowiskowych. Warszawa¹⁶

Objaśnienia jak w tabeli 1.

Bieńkowski, 2007¹⁷; Korsak-Adamowicz i in., 2007¹⁸). Powierzchnia uprawy międzyplonów w Polsce wahała się od ponad 200 tys. ha w 2005 roku do około 700 tys. ha w 2008 roku, z czego około 70% stanowiły międzyplony ścierniskowe (Jaskulska i Gałęzowski 2009)¹³. Pakiet ekstensywne trwałe użytki zielone, który stanowi 10,5% liczby wszystkich wniosków, realizowany jest na 10% powierzchni zajętej przez program (tab. 1 i 2). Popyt na ten pakiet występuje głównie w powiecie radomskim i przysuskim. Od 2011 roku nowi beneficjenci mogą go realizować tylko na obszarach Natura 2000. Pakiet rolnictwo zintegrowane stanowi 6,5% liczby wniosków i obejmuje ponad 23% obszaru użytków rolnych (tab. 1 i 2). Corocznie przybywa

¹⁶ System Informacji Zarządczej ARiMR. Departament Działań Społecznych i Środowiskowych. Warszawa (data sporządzenia 20.04.2011).

¹⁷ Bieńkowski J.: Ocena implementacji przedsięwzięć rolnośrodowiskowych w Wielkopolsce. *Fragm. Agron.*, 95(3), Puławy 2007, s. 18-25.

¹⁸ Korsak-Adamowicz M., Starczewski J., Dopka D.: Realizacja Krajowego Programu Rolnośrodowiskowego we wschodniej części województwa mazowieckiego. *Pam. Puł.*, 146, Puławy 2007, s. 5-10.

kilkunastu beneficjentów deklarujących ten sposób gospodarowania, a najwięcej jest ich w powiecie radomski. Obserwowany jest zdecydowany wzrost zainteresowania tym sposobem gospodarowania porównując z latami 2004-2007 (Korsak-Adamowicz i in., 2007¹⁷; Wasąg, 2010¹⁹). Wpływ na to ma zapewne większa wiedza i świadomość rolników odnośnie tego sposobu gospodarowania oraz wzrost płatność o 200 zł porównując z poprzednią edycją, jak również możliwość realizacji w każdym gospodarstwie (poza ekologicznymi).

Pakiet zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin i zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie mają niewielki udział w strukturze, odpowiednio 3,7% i 1,2% liczby wszystkich pakietów (tab. 1). Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych na obszarach Natura 2000 i ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych poza obszarami Natura 2000 to tzw. pakiety przyrodnicze i ich realizacja rozpoczęła się od 2009 roku, ponieważ przystąpienie wiązało się z ekspertyzą przyrodniczo-ornitologiczną wykonaną w roku poprzednim oraz opinią Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska. Tylko jeden beneficjent z powiatu zwoleńskiego zadeklarował realizację tego pakietu (tab. 1). Rozporządzenie ministra znoszące konieczność pozyskania opinii oraz pozwalające wykonanie jej w roku składania wniosku najprawdopodobniej zachęci rolników derealizacji tych pakietów. Podobnie jak w poprzednich latach, nikt nie wybrał pakietu strefy buforowej, a w całym województwie mazowieckim odnotowano tylko kilkunastu beneficjentów, którzy zdecydowali się na proponowane formy ochrony środowiska i otrzymywane w związku z tym płatności (System Informacji Zarządczej ARiMR, 2011²⁰; Korsak-Adamowicz i in., 2007²¹).

Beneficjenci programu rolnośrodowiskowego z analizowanego rejonu, w latach 2008-2010 pozyskali ponad 3,5 mln zł premii rekompensującej ich sposób gospodarowania. Najwyższą sumę płatności otrzymali z tytułu przystąpienia do realizacji pakietu rolnictwo ekologiczne, stanowiła ona 46% całości pozyskanych środków. Zadecydowała o tym powierzchnia upraw i wysokość rekompensat z racji realizacji poszczególnych wariantów. Kwota premii środowiskowej do pakietów: ochrona gleb i wód, rolnictwo zintegrowane i ekstensywne trwałe użytki zielone kształtowała się odpowiednio na poziomie 24%, 15% i 9% w stosunku do całkowitej kwoty płatności. Możliwość pozyskania środków finansowych z dodatkowych źródeł jest podstawową motywacją do uczestnictwa w programie rolnośrodowiskowym (Bereźnicka, 2007²²; Korsak-Adamowicz i in., 2009²³), chociaż dostrzegane są również pozytywne efekty środowiskowe (Korsak-Adamowicz i in., 2009²³). Jak podaje Bereźnicka (2007)²² potencjalni beneficjenci wybierając pakiet kierują się jednak wysokością płatności, a nie kalkulacją korzyści. Należy pamiętać, że nie jest to pensja zastępująca dochody

¹⁹ Wasąg Z.: Realizacja pakietów rolnictwo zrównoważone i rolnictwo ekologiczne w ramach programów rolnośrodowiskowych w powiecie biłgorajskim. *Fragm. Agron.*, 27(4), Puławy 2010, s. 155-160.

²⁰ System Informacji Zarządczej ARiMR. Departament Działań Społecznych i Środowiskowych. Warszawa (data sporządzenia 20.04.2011).

²¹ Korsak-Adamowicz M., Starczewski J., Dopka D.: Realizacja Krajowego Programu Rolnośrodowiskowego we wschodniej części województwa mazowieckiego. *Pam. Puł.*, 146, Puławy 2007, s. 5-10.

²² Bereźnicka J.: Program rolnośrodowiskowy a bilansowanie środków pieniężnych w gospodarstwie. *Fragm. Agron.*, 95(3), Puławy 2007, s. 11-17.

²³ Korsak-Adamowicz M., Starczewski J., Dopka D.: Działania rolników zmierzające do kształtowania i ochrony bioróżnorodności. *Pam. Puł.*, 151/II, Puławy 2009, s. 541-551.

z gospodarstwa, lecz forma premii, rekompensaty dla rolnika za utracone dochody w wyniku zaniechania intensyfikacji, za dodatkowy koszt wynikający z określonej pracy na rzecz programu. Rolnik jednocześnie może otrzymać pieniądze z tytułu przystąpienia do innych programów pomocowych oferowanych przez Unię Europejską.

Wspieranie działalności rolniczej prowadzonej zgodnie z zasadami ochrony środowiska naturalnego oraz różnych przedsięwzięć pozytywnie wpływających na bioróżnorodność, zachowanie naturalnego krajobrazu jest priorytetem działań PROW 2007-2013. Na kontynuację zobowiązań rolnośrodowiskowych oraz realizację nowego programu przewidziano 2,3 mld euro. Z tych środków korzysta w Polsce około 110 tys. rolników, którym ARiMR wypłaciła do końca lutego 2011 roku ponad 3,4 mld złotych (Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa)²⁴.

Tabela 3. Płatność w złotych z tytułu przystąpienia do programu rolno środowiskowego

Pakiety i warianty	Lata			Suma
	2008	2009	2010	
	Rolnictwo zrównoważone			
1.1	107413,2	185641,2	233848,8	526903,2
	Rolnictwo ekologiczne			
2.1	27547,3	336721,7	153607,6	517876,6
2.2	138751,2	148621,2	190243,2	477615,6
2.3	5350,8	16442,4	44023,2	65816,4
2.4	19001,4	15298,8	9325,8	43626,0
2.5	1196,0	30940,0	3822,0	35958,0
2.6	3301,5	9145,0	4169,5	16616,0
2.9	3557,4	147778,4	53237,8	204573,6
2.10	41724,0	118710,0	95202,0	255636,0
2.11	-	10114,0	2353,0	12467,0
2.12	5296,0	888,0	6128,0	12312,0
	Ekstensywne trwałe użytki zielone			
3.1	93625,0	90855,0	133955,0	318435,0
	Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych na obszarach Natura 2000			
5.1	-	-	65184,6	65184,6
	Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie			
6.1	-	3078,0	-	3078,0
6.4	19110,0	17178,0	630,0	36918,0
	Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie			
7.1	-	5700,0	-	5700,0
7.2	33000,0	-	36000,0	69000,0
7.3	20160,0	-	-	20160,0
7.4	21090,0	-	-	21090,0
	Ochrona gleb i wód			
8.1	712,8	-	-	712,8
8.2	4200,0	57229,2	91140,0	152569,2
8.3	185492,0	183328,0	331196,0	700016,0
suma	730528,6	1377668,6	1454066,5	3562264,0

Źródło: System Informacji Zarządczej ARiMR. Departament Działań Społecznych i Środowiskowych. Warszawa²⁵. Objasnienia jak w tabeli 1.

²⁴ www.arimr.gov.pl/pomoc-unijna/prow-2007-2013/program-rolnośrodowiskowy (data sprawdzenia 12.10.2011)

²⁵ System Informacji Zarządczej ARiMR. Departament Działań Społecznych i Środowiskowych. Warszawa (data sporządzenia 20.04.2011).

Zauważalny wzrost popytu na działania PROW 2007-2013, oś 2, program rolnośrodowiskowy świadczy o wzroście zainteresowania rolników prośrodowiskowymi propozycjami UE. Najprawdopodobniej szerszy dostęp do informacji, działalność szkoleniowa, rozbudowa systemu doradztwa rolniczego oraz zmiana kwot wsparcia i wytycznych odnośnie realizacji poszczególnych pakietów znalazły odzwierciedlenie w sposobie gospodarowania współczesnych rolników.

Wnioski

1. Krajowy program rolnośrodowiskowy spełnia swoją rolę, a rolnicy coraz chętniej deklarują jego realizację wybierając różne pakiety. Na analizowanym terenie najliczniej przystąpili do pakietu rolnictwo ekologiczne. Związane jest to najprawdopodobniej z bardzo pręźnie działającym w tym rejonie doradztwem rolniczym, jak również wysokością premii, która zachęca do tego sposobu gospodarowania.
2. Ochrona gleb i wód oraz ekstensywne trwałe użytki zielone to również cieszące się dużym zainteresowaniem pakiety programu rolnośrodowiskowego. Rolnicy licznie deklarowali ich realizację kierując się dość atrakcyjnymi płatnościami oraz niezbyt skomplikowanymi wymogami.
3. Wyższe płatności, działalność służb doradczych, zmiany systemowe spowodowały zauważalny wzrost popytu na pakiet rolnictwo zrównoważone, co daje podstawę twierdzić z dużym prawdopodobieństwem, że rolnictwo zintegrowane będzie rolnictwem XXI wieku.

Literatura

- Bereźnicka J.: Ochrona środowiska w gospodarstwie rolnym – nowe wyzwanie dla rolników. Stowarzyszenie ekonomistów rolnictwa i agrobiznesu. Roczn. Nauk., T. VIII, 4, Warszawa 2006.
- Bereźnicka J.: Program rolnośrodowiskowy a bilansowanie środków pieniężnych w gospodarstwie. *Fragm. Agron.*, 95(3), Puławy 2007.
- Bieńkowski J.: Ocena implementacji przedsięwzięć rolnośrodowiskowych w Wielkopolsce. *Fragm. Agron.*, 95(3), Puławy 2007.
- Duer I.: Programy rolnośrodowiskowe instrumentem ochrony zasobów środowiska we Wspólnej Polityce Rolnej Unii Europejskiej. *Studia i raporty IUNG-PIB*, 7, Puławy 2007.
- Jaskulska I., Gałęzowski L.: Aktualna rola międzyplonów w produkcji roślinnej i środowisku. *Fragm. Agron.*, 26(3), Puławy 2009.
- Jaskulski D.: Przyrodnicze i organizacyjno-ekonomiczne uwarunkowania realizacji programu rolnośrodowiskowego w Polsce. *Fragm. Agron.*, 26(4), Puławy 2009.
- Korsak-Adamowicz M., Starczewski J., Dopka D.: Działania rolników zmierzające do kształtowania i ochrony bioróżnorodności. *Pam. Puł.*, 151/II, Puławy 2009.
- Korsak-Adamowicz M., Starczewski J., Dopka D.: Realizacja Krajowego Programu Rolnośrodowiskowego we wschodniej części województwa mazowieckiego. *Pam. Puł.*, 146, Puławy 2007.
- Przewodnik po programie rolno środowiskowym: Biblioteczka programu rolnośrodowiskowego 2007-2013, Warszawa 2009.
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 10 marca 2011 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy

finansowej w ramach działania „Program rolno środowiskowy” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013. Dziennik Ustaw Nr 96, Poz. 560.

System Informacji Zarządczej ARiMR. Departament Działań Społecznych i Środowiskowych. Warszawa (data sporządzenia 20.04.2011).

Wasąg Z.: Realizacja pakietów rolnictwo zrównoważone i rolnictwo ekologiczne w ramach programów rolnośrodowiskowych w powiecie biłgorajskim. *Fragm. Agron.*, 27(4), Puławy 2010.

www.arimr.gov.pl/pomoc-unijna/prow-2007-2013/program-rolnośrodowiskowy (data sprawdzania 14.10.2011)

www.minrol.gov.pl/pol/Ministerstwo/Biuro-Prasowe/Informacje-Prasowe/Rozporządzenie-dot.-Programrolnośrodowiskowy(data sprawdzania 14.10.2011)

www.minrol.gov.pl/pol/Wsparcie-rolnictwa-i-rybolowstwa/PROW-2007-2013/Dzialania-PROW-2007-2013/Dokumenty-analzy-raporty (data sprawdzania 14.10.2011)

www.minrol.gov.pl/pol/Wsparcie-rolnictwa-i-rybolowstwa/PROW-2007-2013/Dzialania-PROW-2007-2013/Os-2-Poprawa-srodowiska-naturalnego-i-obszarow-wiejskich/ Program-rolnośrodowiskowy-Platnosci-rolnośrodowiskowe/Biblioteczka-rolnośrodowiskowa (data sprawdzania 14.10.2011)

www.stat.gov.pl (data sprawdzania 14.10.2011)

Summary

The purpose of this work is to present results of implementation of the agri-environmental programme in the south of the Mazovian Province, and presentation of its economic and ecological role. Additionally, the work aims to present the packages which are most and least popular, and to assess this situation.

The work is based on data on the implementation of agri-environment programme, obtained from the System of Management Information (Agency for Restructuring and Modernization of Agriculture), and compiled on 20th April 2011 by the Department of Social and Environmental Activities.

In the study area, 640 farmers participated in the programme in the years 2008-2010. Altogether, they chose 1339 agri-environmental variants covering an area of 6243.70 ha and received in excess of 3.5 mln PLN. Of all the packages, the most popular was the package “organic agriculture” which offered the beneficiaries the highest payments constituting 46% of all the payments. The next most popular packages were “soil and water protection” and “extensive permanent grassland” with the respective payments accounting for 24 and 9% of all the payments. “Sustainable agriculture” was selected by 6.4% farmers and this method of farming is becoming more and more popular. It is probably due to better education and greater awareness of farmers in this field and by 200 PLN increased payments compared with the programming period 2004-2006. Payments given to farmers adopting sustainable farming methods accounted for 15% of the agri-environment funding in this region. The remaining packages were not very popular due to their requirements which include: preparation of natural documentation, obtaining appropriate animal breeds and plant varieties and lower payments.

Informacje o autorach:

Małgorzata Korsak-Adamowicz

Dorota Dopka

Barbara Płotczyk

Katedra Ogólnej Uprawy Roli, Roślin i Inżynierii Rolniczej

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach

e-mail: madamowicz-63@o2.pl